

Nr 333.

Av herr **Spångberg m. fl.**, om skrivelse till *Kungl. Maj:t* angående krononybyggares rätt till sina odlingar, torp och lägenheter.

De förhållanden, under vilka våra första nybyggare på kronoallmänningar och ödemarker slog sig ned för att odla och bryta bygd, måste för vår tid förefalla rent av sagolika. Säkert är att dessa odlingens pionärer måste under oerhörda svårigheter utföra sitt banbrytande arbete i de karga ödebygderna. Därtill kommer att de ej lönades så som rättvisa och humanitet kräva. De blevo i stor utsträckning ställda rättslösa, då det gällde för dem att söka skydda sin rätt till den torva, de med svett och möda lagt under plogen. Erfarenheten visar, att de i stort antal drivits från sina odlingar, som i stället tilldelats andra, som haft mer juridiskt förstånd att taga för sig. De bortdrivas röster ha tystnat. Deras barn ha spritts omkring inom industrien eller utvandrat till Amerika.

Vad Värmland och en del av Dalarna angår, ha dessa förhållanden blottats genom en rättslig utredning, som sedan ett par år pågår vid domstolarna i orterna. Det rör sig närmast om de stora så kallade finnmarkerna i dessa landskap, vilka ursprungligen befolkats av invandrande finnar, som inflyttade under 15- och 1600-talen och uppmuntrades av kronan och dess myndigheter med jord och skogar. Ehuru deras torp och odlingar sedan århundraden gått i arv från far till son, befinna sig dock de nuvarande innehavarna, i de få fall, där de bott kvar, i samma rättslösa ställning som förr, ja, till och med i ett ännu sämre läge. I de flesta fall ha de fallit under de stora bolagen och blivit bolags- torpare, eller också ha de kommit under ekklesiastiska boställen eller under staten som arrendatorer och i varje fall ha de pressats ned från deras forna ställning som åborättsinnehavare till vanliga arrendatorer, och även i dessa senare fall har deras ställning ej blivit bättre. Sålunda har ett antal torpare på Långsjöhöjdens kyrkoskog blivit dömda till avflyttning och torparnas på Laggåsens kronopark yrkande att bliva antagna till åbor ha av vederbörande domstolar ogillats, ehuru de genom kungl. brev blivit försäkrade att få behålla sina torp som annan skattejord.

I detta sammanhang kan också påpekas, att kronohemman i Norrbotten fortfarande genom så kallade skatteomföringar överlämnas till bolag, varvid åborna fördrivas och förlora all rätt till sina fäders hemman.

Huru oklara äganderättsförhållandena äro, isynnerhet i de gamla finnbygderna, belyses av att kronan i en pågående tvist om åborätt gjort gällande, att

hemmanen ifråga fortfarande äro kronohemman, ehuru samma hemman sedan många år disponerats av bolag, utan att kronans myndigheter vidtagit någon åtgärd för att göra kronans rätt gällande. Som belysning av detta fall bifogas en av vederbörande advokatfiskalsämbete å tjänstens vägnar till Färnebo häradsrätt ingiven skrift, som ur officiell och juridisk synpunkt belyser finnnybyggarnas rättslöshet på sina hemman och nybyggen. Som bekant har en utredning på riksdagens begäran företagits rörande torp å rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman. Denna utredning har emellertid ej berört torp på här åsyftade allmänningar och finnmarker.

Vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående den rätt, våra krononybyggare i äldre tider och nyare tider ägt, samt för riksdagen framlägga förslag i syfte att bereda dem eller deras avkomlingar tryggad besittning vid sina odlingar, torp och lägenheter.

Stockholm den 31 januari 1924.

Aug. Spångberg.

K. Kilbom.

Rob. Samuelsson.

Verner Karlsson.

H. Molander.

J. P. Dahlén.

Viktor Herou.

Bilaga.

Utdrag ur protokoll hållet vid Färnebo häradsrätt den 28 maj 1923.

»För klarläggande särskilt av vad som egentligen utgjort processföremålet framhålles följande.

Något år i början på 1760-talet synes brukspatronen Christopher Myhrman på Rämens bruk hava ingått till bergskollegium med en framställning att få anlägga ett stålverk å och få sig därtill anslagen skog av Äppelbo sockens s. k. finnmark. På sedvanligt sätt hölls i anledning härav undersökning, i förevarande fall i bergmästarens ställe av övermasmästaren Magnus Allgulin; och bifogas här ett utdrag ur undersökningsprotokollet i vad avser den skogstrakt, som ifrågasatts till understöd för ståltillverkningen, jämte kopia av en vid protokollet fogad kartsbild över sagda skogstrakt (bil. 1). Den 29 november 1764 meddelade därefter bergskollegium Myhrman privilegium på den sökta anläggningen ävensom rätt att utnyttja den utstakade skogstrakten på sätt framgår av bifogade avskrift (bil. 2). Härvid torde särskilt böra fästas uppmärksamheten å de förbehåll, som innehavare till de å skogstrakten belägna finntorpen eller finnhemmanen gjort beträffande sina fastigheter och rätt att använda skogen ävensom Myhrmans förklaring, att han givetvis skulle respektera äldre

rättsinnehavare. Bland de torp, som finnas angivna å berörda kartskiss, är jämväl Tallåstorpet, tydligen motsvarande det nuvarande Tallåsen. Grönvall var ej vid detta rättegångstillfälle beredd närmare ingå på frågan, med vilken rätt dylika finntorpare inom Stora Kopparbergs län innehade sina intagor, men ville för dagen endast fästa uppmärksamheten därå, att de för Norrland och även i viss mån Värmland i äldre tider meddelade bestämmelser rörande rätt att anlägga nybyggen och göra intagor i regel ej gällde för Dalarna. Detta torde framgå bland annat av kungl. brev till kammarkollegium den 11 juni 1806 angående älvrensningen, skogsavvittringen m. m. i Dalarna (Lilienbergs lagsamling II sid. 339 o. f. särskilt st. 7 slutet rörande finntorpen inom Nås socken), varav jämväl framgår, att finnarnas rätt till sina torp då icke ännu var tryggad. Härmed må ock jämföras 12 § i 1734 års skogsordning, varav en avskrift bifogas (bil 3) därvid emellertid erinras, att några allmänningar, varå kronan kunde medgiva bosättningar, *icke* fanns i Västerdalarna, utan all icke inom hank och stör varande mark ansågs där utgöra en samfällighet för kronan och de i socknen varande hemmanen, i följd varav nya bosättningar skedde endast i den mån och på sätt stadgas i B. B. 10: 4. Därvid tillgick så, att den, som önskade göra en uppodling, hos häradsrätten anhöll om tillstånd därtill. Häradsrätten utfärdade kungörelse om ansökningen för att lämna envar tillfälle till erinringar, varefter häradsrätten själv undersökte saken och, därest uppodlingen befanns ej förnärra annans rätt till samfälligheten, medgav densamma. Troligen böra de här nedan omförmälda lägenheterna Skärfjäll och Höksjön anses vara sådana i laga ordning tillkomna lägenheter — de återfinnas i tidigare jordeböcker och hava varit skattlagda och roterade, medan alla övriga här nedan omförmälda finntorp *icke* skattlagts eller upptagits i jordeboken, vilket talar emot att de kunna anses lagligen tillkomna.

Den till Liljendals bruksägare till nyttjande upplåtna skogstrakten blev jämväl nådigt brev den 25 november 1806 överflyttad i administrativt hänseende från Äppelbo socken och Stora Kopparbergs län till Råms socken och Värmlands län, i jordebokshänseende överflyttades området till Råms socken först genom kammarkollegii beslut den 20 december 1878. Skogstrakten i fråga ingick med övriga delar av Äppelbo socken i avvittring och storskifte. Beträffande avvittring och storskifte i Äppelbo socken meddelades föreskrifter genom nådigt brev den 18 januari 1841, varav härjämte överlämnas ett transsumt (bil. 4). Av detta nådiga brev torde framgå, att Liljendals bruksägare förskaffat sig ytterligare nyttjanderätt till, utöver den i berörda privilegium av 1764 avsedda skogstrakten, ytterligare ett stort skogskomplex inom Äppelbo, som tidigare varit under nyttjanderätt upplåten till Stora Kopparbergs Bergslag, och som av Bergslaget överlåtits, med den rätt Bergslaget ägde, å Filipstads bergsmän och av dessa å Liljendals bruksägare, vilka överlåtelser medgivits enligt nådiga brev den 17 juni 1773, den 10 juni 1795 och den 6 december 1803. Av innehållet i 1841 års nådiga brev framgår, att de skogstrakter, som ditills varit till nyttjande upplåtna till Liljendals bruksägare — liksom de, vilka varit till nyttjande upplåtna till Bergslaget samt Fredriksbergs eller Gravendals bruk — ägdes av kronan, och att i och med avvittringen nyttjanderätten skulle bortfalla, men i stället bruksägarne få rätt att på vissa villkor av kronan förvärva skatterätten till de delar av skogen, som ej tillades de s. k. finnhemmanen.

Beträffande dessa stadgades, att de liksom all annan inägojord i socknen skulle tilldelas skog i förhållande till inägnornas uppskattade areal. För att emel-

lertid skapa så pass stora fastigheter, att vederbörande brukare skulle kunna helt föda sig å fastigheten, bestämdes, att vissa mindre finnhemman skulle tilldelas ett *extra* skogsanslag på 375 tunnland skog i areal.

På sätt framgår av bifogade utdrag ur »Delningsbeskrivning över skogsmarken inom Äppelbo socken» (bil. 5) utlades finnhemmanen under littera R—Ö, Öb, Ab, Aba och Ac med vissa arealer inägor, på dessa belöpande skogsmark samt *extra* skogsanslag. Under litt. AA utlades Liljendalsområdets inägor med däri ingående torp jämte dessas ordinarie och *extra* skogsanslag. Under litt. AF utlades återstoden av den skogstrakt, varå Liljendals bruksägare 1764 erhållit nyttjandeprivilegium, och under litt. AG återstoden av den skogstrakt, vartill Liljendals bruksägare förvärvat nyttjanderätten från Filipstads bergsmän.

I enlighet med bestämmelserna i 1841 års nådiga brev indelades och skattlades nyssnämnda båda skogstrakter i hemman, den förra till 39/128 mtl Sörskog nr 1, den senare till hemmanen 1 mtl Tuvbäcken nr 1, 1 mtl Paulshemman nr 1 samt 45/64 mtl Milsjö nr 1 (bil. 6), vilka samtliga hemman därefter utbjödos å offentlig auktion, därvid Liljendals bruksägare endels avgåvo högsta budet, endels anmälde sig vilja begagna sig av sin rätt att mot erläggande av högsta, av annan erbjuden köpeskillning förvärva sig hemmanen. Sedan de erbjudna köpeskillningarna godtagits av Kungl. Maj:t enligt nådigt beslut den 9 november 1866, utfärdade kammarkollegium salubrev den 4 juli 1867 å nämnda fyra hemman.

Vad därefter angår ovanberörda s. k. finnhemman eller finntorp, så blevo på grund av bestämmelserna i 1841 års brev de *extra* skogsanslagen skattlagda och åsatta mantal, fastställda genom särskilda kammarkollegii utslag den 26 maj 1864; och bifogas här avskrift av kammarkollegii skattläggningsutslag beträffande det *extra* anslaget till Norra Tallåsen (bil. 7). Därefter upptogos dessa skogsanslag i jordeboken under sina vid skattläggningen åsatta namn. Däremot upptogos i jordeboken ej mer än några få av de finntorp eller finnhemman, som sålunda utgjorde så att säga »moderfastigheterna» för nämnda skogsanslag, och då ej såsom i mantal satt jord utan som lägenheter. Av de i 1841 års nådiga brev omförmälda finnhemmanen å Liljendalsskogarna finnas sålunda upptagna såsom kronojordslägenheter Skärfjällstorpet, Liljendal, Södra Tallåsen, Laggsundet, Lilla Lönnhöjden och Stora Lönnhöjden, varjämte bland skatteegendomar, lägenheter, upptagits Skärfjällen och Högsjön.

Ifrågavarande finnhemman eller finntorp innehades, på sätt förut nämndes, med en prekarisk rätt, och avsikten torde hava varit att, i sammanhang med avvitrningen och då Liljendals bruksägares rätt jämväl till dessa områden vid avvitrningen upphörde, ordna förhållandena beträffande dessa finnfastigheter så, att vederbörande nybyggare tillerkändes viss rätt till resp. fastighet. Så synes emellertid ej ha skett, utan hela frågan blivit bortglömd. De egentliga fastigheterna funnos ju ej i jordeboken och skattlades ej; ej heller har någon ens anhållit att av kronan få förvärva äganderätten till dessa så att säga »moderfastigheter». Däremot hade för de särskilt skattlagda *extra* skogsanslagen av misstag fastställts skatteköpeskillning på sätt framgår av bifogade avskrifter beträffande Norra Tallåsens *extra* skogsanslag (bil. 8 och 9), varefter, likaledes oriktigt, skatteköp av detta *extra* skogsanslag av länsstyrelsen i Värmlands län medgavs genom i målet åberopade skatteköpebrev.

Även om detta skatteköp av det *extra* skogsanslaget skulle bliva bestående, så torde av vad förut anförts framgå, att det egentliga finnhemmanet Norra Tallåsen alltså tillhör kronan.»